

การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา The Development of Mahajati Sermon in Ayutthaya Province

พระครูสาทรธรรมวิจิตร (อนันต์ ฉันทกาโม)*

พระมหาสม กลยาโณ, ดร.**

ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม***

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ เพื่อ ๑) ศึกษาองค์ประกอบการเทศน์มหาชาติ ๒) ศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) นำเสนอแนวทางการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) ศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยหลัก และศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน กับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระนักเทศน์ และประชาชนผู้เคยฟังเทศน์มหาชาติที่มีต่อการพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๔๕ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ลักษณะของแบบสอบถามทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) และเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับการพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปของการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พระที่มีจิตใจรักในการเทศน์มหาชาติทำนอง หรือเทศน์ พบได้ยากเนื่องจากต้องเป็นผู้ที่มีความรักมีความสนใจทุ่มเทในการฝึกฝนฝึกซ้อม ฝึกร้อง ใส่ใจจริง มีความอดทน รักในการร้องเนื้อหา รักในการฝึกทำนอง รักในการใช้ศัพท์ชั้นสูง ต้องฝึกทำนองใช้เสียงถ้าใช้ศัพท์ถูกต้อง มีศรัทธา สร้างเนื้อหามีอรรถรสดี ก่อให้เกิดเสน่ห์ มีผู้คนสนใจ จะตั้งใจฟังเป็นกรณีพิเศษอันเป็นการรักษาประเพณีที่ดีงามของชาติไว้และปัญหาพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๑. มีคน

* วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

*** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

มาฟุ้งน้อยลง ๒. ปัญหาสถานที่ในการจัดเทศน์มหาชาติ ๓. การขาดความร่วมมือของภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ๔. การจัดเทศน์มหาชาติแต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก ๕. ปัญหาการนิมนต์พระ ๖. ปัญหาการใช้ภาษาของพระเทศน์มหาชาติ

๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พบว่า ผู้ฟังเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในระดับมาก คือ ด้านบรรยากาศทั่วไป ($\bar{X}$ = ๓.๗๗) ส่วนด้านอื่นๆ ผู้ฟังเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความคิดเห็นในระดับปานกลางทุกด้าน ด้านที่ผู้ฟังเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ๓ อันดับแรก คือ ด้านสถานที่ ($\bar{X}$ = ๓.๔๒) ด้านพระนักเทศน์ ($\bar{X}$ = ๓.๔๐) และด้านระยะเวลา ($\bar{X}$ = ๓.๒๐) ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่า ผู้ฟังเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๐)

๓. การพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ๑. **ด้านสถานที่** ควรเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการจัดและติดตั้งระบบเครื่องเสียงที่ดี มีพื้นที่เหมาะสมแก่การจัดเทศน์มหาชาติ มีการจัดตำแหน่งของพระเทศน์และผู้ร่วมฟังเทศน์อย่างเหมาะสม ๒. **ด้านพระนักเทศน์** ควรมีลีลาในการเทศน์ ท่วงทำนอง มีการใช้ภาษาและการออกเสียงที่ชัดเจน มีความเข้าใจ และแม่นยำในเนื้อหาที่เทศน์เป็นอย่างดี มีการสอดแทรกประยุกต์เนื้อหาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน มีบุคลิกภาพน่าเลื่อมใสศรัทธาสมควรแก่สมณสาธูป ๓. **ด้านระยะเวลา** ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ มีระยะเวลาในการเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์ มีพระนักเทศน์มีการบริหารเวลาที่เหมาะสมในการเทศน์ มีเวลาโดยรวมในการเทศน์มหาชาติไม่น้อยและไม่มากจนเกินไป ๔. **ด้านบรรยากาศทั่วไป** ควรมีภายในสถานที่จัดเทศน์มหาชาติ มีผู้ร่วมฟังเทศน์มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีให้แก่กันและกัน มีคณะผู้จัดการเทศน์มหาชาติ มีการจัดบรรยากาศให้เข้ากับการเทศน์มหาชาติ สร้างบรรยากาศให้สงบ และสบายใจ การพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติควรเลือกวันจัดเทศน์มหาชาติได้เหมาะสม โดยรูปแบบการเทศน์มหาชาติในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ที่เป็นที่ยอมรับใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ๑. การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ โดยจะนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์มหาชาติเรียงไปตามลำดับกัณฑ์ ตั้งแต่เริ่มเทศน์กัณฑ์คาถาพันเรียงไปตามลำดับกัณฑ์ต่อไปคือ กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนปเวสน์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์ จนจบกัณฑ์สุดท้าย ๒. การเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ การเทศน์มหาชาติโดยการที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปจะนิมนต์พระสงฆ์เทศน์เป็น ๓ ธรรมาสน์ แล้วก็เริ่มเทศน์ตั้งแต่กัณฑ์แรกเรื่อยไปจนถึงกัณฑ์สุดท้ายหรือบางที่อาจนิมนต์พระสงฆ์มารูปเดียวก็มีเหมือนกันโดยนิมนต์ให้เทศน์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์แต่เป็นการเทศน์แบบย่อให้คนฟังได้เข้าใจถึงเรื่องหลักธรรม มีความสนุกสนาน ส่วนมากการจัดเทศน์ในลักษณะนี้จะนิยมจัดกันที่หน่วยงานภาครัฐหรือที่วัดซึ่งมีเวลาจำกัดจึงจัดเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์

คำสำคัญ: การพัฒนา, การเทศน์มหาชาติ

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the Mahajati Sermon in Ayutthaya province, 2) to study problems and obstacles about the Mahajati Sermon in Ayutthaya province. and 3) to propose the model the Mahajati Sermon in Ayutthaya province. The researcher used the mixed research method comprising both qualitative and quantitative approach. For the quantitative research, the study was conducted by collecting the data 145 monks. The simple size was calculated by using Taro Yamane formula. The samples were selected clusters. The data were analyzed by descriptive statistics including percentage, mean and standard deviation. For qualitative research, the study was conducted by in-depth interviewing. The data were analyzed by using content analysis.

The research findings were as follows:

1) The was Mahajati Sermon in Ayutthaya province found that less of the monks who paid attention in the Mahajati Sermon because of this issues would be exerted to practice in rhythm and put up with using special wordings. The audiences would be paid attention to listen to Mahajati Sermon that maintained this tradition.

2) The analysis data about Mahajati Sermon in Ayutthaya province by mean and standard deviation found that The audiences of Mahajati Sermon in Ayutthaya province were high level as follows the general environment ($\bar{x}$ = 3.77), In the other all aspects were in middle level : the first was place ($\bar{x}$ = 3.42), the preachers ($\bar{x}$ = 3.40) and the period ($\bar{x}$ = 3.20) and in the overall of the audiences had opinions in middle level ($\bar{x}$ = 3.30)

3) The development for Mahajati Sermon in Ayutthaya province found that
 1) Places : should had convenience facilities that were cleaned, neat, the completed of stereo, the suitable area and positioning of the preachers and the audiences for Mahajati Sermon
 2) The preachers : should had good and suitable personality for Mahajati Sermon in the right language, rhythm and the voice that would be applied in contents.
 3).The periods: should had information and time management in this issues
 4) The general environment : should had human relation between the persons who were concerned that driven for calm in mind. Now , the model for Mahajati Sermon in Ayutthaya province were in flavor of 2 types
 1. By arrange chapter one by one : Tossaporn, Himmaphan, Thannakun, Wanapawet, Chuchok, Jullaphon, Mahapphon, Kumal, Muttsea, Sakkabup, Maharaja, Chakasas,

etc. 2. By be applied : use three preachers gave a sermon arrange chapter until the last or one preacher gave a sermon all chapters with enjoy, ethics, Dhamma in the place that had limited time.

Keywords: Development, Mahajati Sermon.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนทุกคนให้ทำความดี ละเว้นความชั่วเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างมีความสุข ในอดีตคนไทยดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความเคารพในกฎกติกาของสังคม มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและดำเนินชีวิตแบบพอเพียง คำสอนในพระพุทธศาสนามีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย วิถีของพระพุทธศาสนาจึงเข้าไปมีบทบาทอยู่ในสังคมของคนไทยทุกชนชั้น คนไทยทุกชนชั้น ได้นำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขความเจริญทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แสดงธรรมเทศนาสั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรมความดีงามให้แก่ประชาชนและด้วยเหตุแห่งความนับถือศรัทธาและเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอันเป็นแรงบันดาลใจให้ก่อสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศาสนาขึ้น เพื่อใช้สั่งสอนและสืบทอดคุณธรรมในศาสนา

แต่ถ้ามองในทัศนะทางวิชาการนิเทศศาสตร์ในการเทศน์ก็มีปัญหาหรือช่องว่างในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือพุทธธรรมของพระสงฆ์เช่นกัน ซึ่งนับว่ามีส่วนสำคัญที่อาจทำให้คนไทยหรือสังคมไทยเห็นห่างจากพุทธธรรม เพราะมีข้อเท็จจริงที่แสดงว่า พระสงฆ์ที่เป็นองค์ปาฐกถา (ผู้ส่งสาร) ส่วนมากมักทำการเทศน์หรือถ่ายทอดพุทธธรรม (สาร) โดยขาดหลักการและวิธีการตลอดจนรูปแบบที่เหมาะสม มิได้มีการวิเคราะห์ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) ที่เป็นเป้าหมายของการเทศน์แต่ละครั้ง อีกทั้งยังขาดความรู้และประสบการณ์ในด้านการพูดต่อหน้าสาธารณชนหรือใช้ศัพท์ภาษาบาลีที่เข้าใจยากมากเกินไป นิทานประกอบหรือการยกตัวอย่างที่ล้าสมัย น่าเบื่อไม่เห็นจริงและไม่อาจจะเปรียบเทียบกับสังคมยุคปัจจุบันได้ พระสงฆ์บางรูปยังนิยมเทศน์หรือบรรยายธรรมะโดยใช้ทำนองเนิบนาบแบบโบราณที่เป็นพิธีการอีกด้วย จึงทำให้ไม่เกิดประสิทธิผลในการสื่อสารหลักธรรมไปสู่ประชาชน^๑

ดังนั้น วิธีการสอนและอธิบายกลวิธีต่างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะ เพราะช่วยเป็น “สื่อ” หรือเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ และเสริมให้การเรียนรู้ไปอย่างรวดเร็วและดียิ่งขึ้น การที่จะชี้ให้เห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือเสนอความคิดเห็น แก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่างๆ เพื่อชัก

^๑แสง จันทร์งาม, *พุทธศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๔-๑๕.

จูงใจมน้ำใจจิตใจของประชาชนให้ประพฤติตามหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสุขสงบในสังคม ผู้เผยแผ่จะต้องเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้องให้ ถ้าชี้แนะผิดๆ ก็อาจพาไปนอกทางหรือผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตามบทบาทของนักเผยแผ่ คือ “ชี้แนะแนวทาง”^๒

แต่พระพุทธศาสนาเองมีผลงานประพันธ์เรื่องมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกที่พระสงฆ์นำไปใช้เทศน์มน้ำใจจิตใจพุทธศาสนิกชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยประสงค์จะยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นและเกิดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา

เรื่องมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกนี้ เป็นที่นิยมกันมากในหมู่พุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มีการประชุมกันฟังเทศน์มหาชาติทุกๆ ปี อาจเป็นเพราะเนื้อเรื่องมีความสนุกสนานและมีคติธรรมสอนไปในตัว พุทธศาสนิกชนจึงได้นำเอาหลักคำสอนที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต แม้แนวคิดหลักของเรื่องมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกจะอยู่ที่การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร แต่เนื้อหาสาระของเรื่องก็ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์เกือบทั้งหมด คตินิยมในการฟังเทศน์มหาชาติ จึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนไทย

คตินิยมเรื่องมหาชาติ มีมาแต่สมัยสุโขทัยได้รับสืบทอดมาถึงสมัยอยุธยาแต่ปรากฏว่าเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้น มีผู้แต่งเป็นวรรณคดีหลายเรื่องเพื่อใช้ในการสวด ที่สำคัญคือ

๑. มหาชาติคำหลวง ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันเรียบเรียงแต่งขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕

๒. กาพย์มหาชาติ รจนาขึ้นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๑๖-๒๑๗๑) นอกจากนี้ได้มีการรจนามหาชาติอีกหลายสำนวน นอกจากนั้นยังมีการรจนามหาชาติในท้องถิ่นต่างๆ แต่ไม่ทราบยุคสมัย (เพียงแต่สันนิษฐานได้ว่าอยู่ในระหว่างปลายอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์) เช่นมหาชาติไทยเหนือ มหาชาติอีสาน มหาชาติใต้ (พระมหาชาติกมหาราชคำฉันท์) การที่มีฉบับต่างๆ อย่างแพร่หลายเช่นนี้ก็เพราะเกิดมีประเพณีการเทศน์มหาชาติขึ้น มีทั้งของหลวง คือ พระราชพิธีและของราษฎร ซึ่งถือกันมาจนทุกวันนี้ว่า ผู้ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติจนครบ ๑๓ กัณฑ์ ในวันเดียว จะได้บุญมาก เพราะเป็นเรื่องของการบริจาคทานอย่างสูงสุด คือการยอมสละทุกอย่าง อย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริจาคบุตรเป็นทาน ดังความในมหาชาติคำหลวงกัณฑ์มัทรีว่า “เจ้าจงอนุโมทนาปิยบุตรอันเป็นมังกูหลานบารมี” หนังสือมหาชาติ จึงไม่เป็นเพียงหนังสือสำหรับอ่านเท่านั้น แต่กลายเป็นประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนไทย

จะเห็นได้ว่า ความนิยมในการฟังเทศน์มหาชาติได้ทำกันเป็นประเพณีสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน โดยเชื่อกันว่าหากผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติได้จบ ๑๓ กัณฑ์ภายในวันเดียว จะได้อานิสงส์แรงกล้าคือได้เกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังที่หนังสือเทศน์มหาชาติในโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ

^๒ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในมงคลวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕๐ พรรษา ของสำนักงานพุทธมณฑล กล่าวถึงอานิสงส์ในการพึ่งเทศน์มหาชาติ ๕ ประการว่า

๑. จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
๒. จะได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
๓. จะไม่ไปเกิดในอบายเมื่อตายแล้ว
๔. จะเป็นผู้มีลาภยศ ไม้ตรี และความสุข
๕. จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่า ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้นมีพื้นฐานปัญหามาจากเรื่องเดียวกัน นั่นคือ ขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เพียงพอในการเผยแผ่ชาตวิธีการหรือกลวิธีที่ดึงดูดใจ ดังนั้น ถึงแม้การเทศน์มหาชาติจะเป็นเรื่องที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักเป็นส่วนมาก และเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสังคมไทย ทั้งยังมีรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์ที่แน่นอนสืบเนื่องมาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนถือเป็นประเพณีอันดีงามของคนไทยที่ควรอนุรักษ์และปฏิบัติสืบต่อกันมาคู่กับสังคมไทย แต่การที่จะเพิ่มศักยภาพให้กับเนื้อหาในการเทศน์ ทักษะ และวิธีการ ที่จะทำให้การเทศน์มหาชาติมีประสิทธิภาพ และสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ธรรมะคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น ก็ยังเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจนนัก คนส่วนใหญ่จะฟังกันด้วยความเพลิดเพลิน เป็นเรื่องของนันทนาการไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาถึงการพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติ ที่ดีอยู่แล้วนี้ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นให้ผู้ฟังได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนให้มากขึ้น และนำผลการวิจัยนี้ กลับมาประยุกต์ใช้ในการเทศน์มหาชาติ เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษาและฝึกหัด เป็นการเพิ่มศรัทธาและจงใจผู้ฟังให้สนใจมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญเป็นการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมรวมทั้งประเพณีอันดีงามของไทยไว้ให้ยั่งยืนสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ประกอบการเทศน์มหาชาติ
- ๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรูปแบบการเทศน์มหาชาติ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดเทศน์มหาชาติ รูปแบบการนิมนต์พระเทศน์มหาชาติ รูปแบบการจัดสถานที่เทศน์มหาชาติ และรูปแบบการจัด

ธรรมาสันเทศน์มหาชาติ ในส่วนของวิธีการเทศน์มหาชาติ ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการเทศน์ตาม
ท่วงทำนองและวิธีการเทศน์ตามเนื้อเรื่อง เป็นต้น

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสังฆาธิการ พระนักเทศน์มหาชาติ และประชาชนผู้
เคยฟังเทศน์มหาชาติที่มีต่อการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๔๕
รูป/คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๕ รูป/คน

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้
ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณเป็น
งานวิจัยหลัก และศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน

๑) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร
(Documentary research) โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับการ
พัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงสำรวจ (Survey Research) ข้อมูลสถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วน
เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติทดสอบที่ t-test สถิติทดสอบเอฟ (F-test
Statistic) และ ค่าทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe') เป็นต้น

๔.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structural
In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

๒) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเทศน์
มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการนี้ด้วยรูปแบบการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) จะ
เป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็น
ข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนา โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ
กลุ่มพระนักเทศน์มหาชาติและกลุ่มประชาชนผู้เคยฟังเทศน์มหาชาติ จำนวนทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน
ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวมาได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัด
สนทนากลุ่ม (Focus Group) จึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน
และกัน

๓) การสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วนำมาร่างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามในการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ แนวทางการพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปแบบการจัดการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ ประชาชนต่างมีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น มีการแข่งขันกันทำมาหากิน มีการรับเอาวัฒนธรรมข้ามชาติมาปฏิบัติกัน จึงส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีของไทยเรา การเทศน์มหาชาติก็เป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันยังมีการรักษาสืบต่อกันอยู่ในปัจจุบันมีการจัดเทศน์และการมีการฝึกเทศน์กันอยู่ตามวัดต่างๆ ที่มีครูอาจารย์ให้การฝึกอบรม การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันนั้นหรือมีการจัดเทศน์มหาชาติแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน และยังคงรักษาปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน คือ

๑. การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ โดยจะนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์มหาชาติเรียงไปตามลำดับกัณฑ์ ตั้งแต่เริ่มเทศน์กัณฑ์คาถาพันเรียงไปตามลำดับกัณฑ์ต่อไปคือ กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนปเวสสัน ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์ จนจบกัณฑ์สุดท้าย บางที่ก็จัดให้จบภายในหนึ่งวัดบ้าง บางที่ก็จัดให้จบภายในสามวันบ้าง ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเวลา

๒. การเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ การเทศน์มหาชาติโดยการที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปจะนิมนต์พระสงฆ์เทศน์เป็น ๓ ธรรมาสัน แล้วก็เริ่มเทศน์ตั้งแต่กัณฑ์แรกเรื่อยไปจนถึงกัณฑ์สุดท้ายหรือบางที่อาจนิมนต์พระสงฆ์มารูปเดียวก็มีเหมือนกันโดยนิมนต์ให้เทศน์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์แต่เป็นการเทศน์แบบย่อให้คนฟังได้เข้าใจถึงเรื่องหลักธรรม มีความสนุกสนานเมื่อได้ฟัง ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายและสามารถประหยัดเวลาอีกด้วย ส่วนมากการจัดเทศน์ในลักษณะนี้จะนิยมจัดกันที่หน่วยงานภาครัฐหรือที่วัดซึ่งมีเวลาจำกัดจึงจัดเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ นิมนต์พระมา ๓ รูปแล้วให้เทศน์จบภายในหนึ่งวันโดยเทศน์จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์

๓. การเทศน์มหาชาติแบบทรงเครื่องหรือหางเครื่อง การเทศน์มหาชาติแบบทรงเครื่องจะมีการตั้งพระผู้เทศน์องค์หนึ่งถามปัญหา องค์หนึ่งเป็นผู้ตอบปัญหาในเรื่องที่เทศน์ มีการสมมติหน้าทีกัน เช่น องค์นี้สมมติเป็นพระเวสสันดร องค์นั้นสมมติเป็นพระนางมัทรี เป็นต้น การเทศน์มหาชาติแบบทรงเครื่องนี้ก็จะมีนิยมกันอยู่ในปัจจุบันเพราะประหยัดเวลา ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาที่เทศน์ง่าย ผู้ฟังก็ไม่รู้สึกเบื่อ ส่วนการเทศน์มหาชาติแบบหางเครื่องนั้น เป็นการเทศน์มหาชาติที่นิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์เกี่ยวกับมหาชาติแล้วมีการแสดงประกอบตามเนื้อเรื่อง ตั้งแต่กัณฑ์ที่หนึ่งไปจนถึง

กัณฑ์สุดท้าย แต่ในปัจจุบันการเทศน์มหาชาติแบบทางเครื่องมีน้อยมาก เพราะใช้ทุนสูงในการจัดจึงทำให้จัดได้ในหมู่เฉพาะที่มีทุนสูงเท่านั้น แต่ก็ยังมีจัดกันอยู่บ้างในปัจจุบัน

๖. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยผู้วิจัยขอนำผลการวิจัยมาอภิปรายผลดังนี้

๖.๑ การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสถานที่

การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการจัดและติดตั้งระบบเครื่องเสียงที่ดี มีพื้นที่เหมาะสมแก่การจัดเทศน์มหาชาติ มีการจัดตำแหน่งของพระเทศน์และผู้ร่วมฟังเทศน์อย่างเหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์ ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า องค์ความรู้ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลางแบ่ง เป็น ๒ แบบ คือ ทำนองหลวง และทำนองราษฎร์ ทำนองหลวง ประกอบด้วยทำนองทำนองประจำกัณฑ์ ทำนองธรรมวัตร ทำนองเดิน ทำนองขึ้น ทำนองย้าย ทำนองกล่อม ทำนองพา ทำนองคลื่นกระทบฝั่ง ทำนองคุดทะราดเหยียบกรวด ทำนองถกเขมรตีเหล็ก และทำนองไต้ไม้ลำเดียว ส่วนทำนองราษฎร์ ประกอบด้วย ทำนองประจำตัว ทำนองพา ทำนองแกะ ทำนองพรต และทำนองซุชกขอทาน

ผลการวิจัยด้านสภาพปัจจุบันปัญหาของการเทศน์ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลางพบว่า เกิดจากองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ ๑) พระนักเทศน์ไม่ให้ความสำคัญในการแหล่ เนื่องจากไม่มีความรู้ในเรื่องทำนองแหล่ และวิธีการแหล่ที่ถูกต้อง ขาดประสบการณ์และทักษะ ไม่มีความสามารถทางด้านฉันทลักษณ์ จึงไม่มีการพัฒนาทำนองใหม่ ๒) ผู้บริหารจัดการเทศน์ในปัจจุบันมุ่งธุรกิจมากกว่าความศรัทธา ใช้ระบบพวกพ้องในการนิมนต์พระเทศน์ ไม่ดูความเหมาะสมและความสามารถทางการเทศน์ ให้ความสำคัญน้อย ทำให้แหล่ได้ไม่เต็มที่ ๓) แบบแผนทำนองแหล่ ฝึกฝนยาก ผู้ที่จะแหล่ได้อย่างถูกทำนอง ต้องมีความรู้ทางด้านคำประพันธ์ประเภทร้อยและกลอน และจะต้องมีพรสวรรค์ในเรื่องเสียง มีความอดทน ทำให้ไม่มีผู้ใดใคร่จะสืบทอด ๔) ผู้ฟังมีความเชื่อว่าต้องฟังเทศน์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์จึงจะได้บุญ การเทศน์เรียงกัณฑ์ ต้องใช้เวลานาน ผู้ฟังไม่มีเวลาฟังครบทุกกัณฑ์ บางวัดจึงต้องจัดเทศน์แบบประยุกต์ซึ่งใช้เวลารวบรัด การเทศน์ทำนองแหล่จึงต้องรวบรัดไปด้วย ๕) หน่วยงานในระบบการศึกษาไม่สนใจพัฒนาหลักสูตรการสอนเทศน์มหาชาติ/ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติ เข้าไว้ในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับทางสงฆ์ ๖) ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้คนให้ความสนใจในด้านประกอบอาชีพจนละเลยด้านการพัฒนาจิตใจ ผลการวิจัยด้านรูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่และการเทศน์มหาชาติภาคกลาง นั้นพบว่า รูปแบบสืบสานทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลางแบ่งเป็น ๔ รูปแบบ คือ ๑) จัดประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดเทศน์มหาชาติ ๒) พัฒนาหลักสูตรการสอนเทศน์มหาชาติในวัด โดยรับสมัครพระที่สนใจการเทศน์มาฝึกฝน อาจมีการสอนในวัดโดยผู้สอนเป็นพระนักเทศน์ที่เชี่ยวชาญ ๓) สร้างเครือข่ายผู้บริหารการเทศน์และพระนักเทศน์มหาชาติ และ ๔) จัดทำ

พจนานุกรมคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับมหาชาติ ส่วนรูปแบบการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง ควรพัฒนาต้นแบบการเทศน์มหาชาติ ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ พัฒนาต้นแบบทำนองแหล่ทั้งทำนองหลวงและทำนองราษฎร์ และเผยแพร่ต้นแบบการเทศน์มหาชาติ ให้กับพระนักเทศน์ หน่วยงาน หรือคนทั่วไปที่สนใจ^๓ และสอดคล้องกับโคน และกอมบริช (Cone and Gombrich) ได้ศึกษาเรื่อง เวสสันดรชาดกว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าที่เชื่อมโยงถึงคำสั่งสอนของพระองค์ เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วไปและมีการนำไปไว้ในบทเรียนในรูปแบบของวรรณคดีซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ที่หลากหลาย อาทิ ร่าย โคลง กาพย์ กลอน และร้อยแก้ว นอกจากนี้ เวสสันดรชาดกยังถ่ายทอดในลักษณะสวดหรือร้องเป็นทำนองโดยพระนักเทศน์^๔ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสเวียร์ (Swearer) ได้ศึกษาเปรียบเทียบเวสสันดรชาดกว่าเป็นเรื่องที่มุ่งแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงการทำบุญโดยการบริจาคทาน โดนนลให้ข้อสังเกตว่าเวสสันดรชาดกมีเรื่องราวคล้ายคลึงกับพุทธประวัติ แต่โดยแท้จริงแล้วเวสสันดรชาดกและพุทธประวัติมีจุดมุ่งหมายต่างกันกล่าวคือเวสสันดรชาดกแสดงให้เห็นว่าการประกอบกรรมดีจะยังผลตอบแทนในขอบเขตจำกัดในภพภูมินี้ แต่พุทธประวัติชี้ทางไปสู่นิพพานหรือวิถีทางที่จะดำรงอยู่แตกต่างออกไปอีกระดับหนึ่ง^๕

๖.๒ การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านพระนักเทศน์

การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีลีลาในการเทศน์ท่วงทำนองมีการใช้ภาษาและการออกเสียงที่ชัดเจน มีความเข้าใจ และแม่นยำในเนื้อหาที่เทศน์เป็นอย่างดีมีการสอดแทรกประยุกต์เนื้อหาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน มีบุคลิกภาพน่าเลื่อมใสศรัทธาสมควรแก่สมณสารูปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิส (Wiese) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม (Cultural Change) สรุปได้ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขาทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ ทั้งความเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งของหรือเรื่องราวเนื่องจากวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกิจกรรมระหว่างมนุษย์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั่วไปมีสาเหตุ ๒ วิธี คือ

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในวัฒนธรรมโดยมีตัวการสำคัญ คือ การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) อันได้แก่การประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุ (Technological Invention) และการประดิษฐ์คิดค้นทางสังคม (Social Invention) ได้แก่ การคิดสร้างกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ๆ ศิลปวัฒนธรรมแนวใหม่

^๓ พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, “รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒).

^๔ M. Cone and R. F. Gombrich, *Trans The Perfect Generosity of Prince Vessantara : A Epic*, (Oxford : Clarendon, 1977), pp. 69–110.

^๕ Donald K. Swearer, *Journal of The National Research Council of Thailand*, (New York : McGraw-Hill, 1978), p. 142.

๒. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก โดยจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่นและการยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) ได้แก่ การยืมทางวัฒนธรรม มีการนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสังคมตัวเอง^๖ และสอดคล้องกับงานวิจัยของเอ็ดมันด์ (Edmund) มองพิธีกรรมทางศาสนาว่าเป็นรูปแบบหรือวัฒนธรรมอันจะเป็นสัญลักษณ์ที่จะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างสังคม โดยได้แสดงแนวความคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมเอาไว้ว่า วัฒนธรรมคือ รูปแบบ แต่โครงสร้างสังคมเป็นเนื้อหา และโครงสร้างสังคมถูกนำมาแสดงออกในรูปวัฒนธรรม (Cultural form) เป็นการแสดงออกทางพิธีกรรม (Ritual Expression) พิธีกรรมนี้จะทำให้ทราบถึงสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม และสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมได้ ทั้งนี้โดยการตีความซึ่งเป็นหน้าที่ของนักมานุษยวิทยาโดยตรง^๗

๖.๓ การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านระยะเวลา

การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ มีระยะเวลาในการเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์ มีพระนักเทศน์มีการบริหารเวลาที่เหมาะสมในการเทศน์ มีเวลาโดยรวมในการเทศน์มหาชาติไม่น้อยและไม่มากจนเกินไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ** ศึกษาเรื่องการวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างควมดี มีคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่า ระดับบุคคลพบว่า คุณลักษณะที่สำคัญของคนที่มีความดีมีคุณธรรมคือ คนที่มีศีลมีธรรมะมีสติ มีความรับผิดชอบประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปมีสัมมาอาชีวะขยันหมั่นเพียรรักษาคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่ตั้งงามเอื้อเพื่อเผื่อแผ่มีเมตตาหมั่นทำบุญทำทาน อดทน อดกลั้น อดออมสามัคคี กตัญญูกตเวทีมีจิตสำนึกสาธารณะมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายรักชาติ ศาสน์กษัตริย์ ระดับครอบครัว พบว่าครอบครัวดี มีคุณธรรมมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวที่ ตั้งอยู่ในศีล ๕ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทในครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีและอบอุ่นไม่ประมาททำการโดยใช้ปัญญาสุภาพร้บฟังผู้อื่นไฝหาความรู้ครองตนเป็นพลเมืองดีเอื้อเพื่อเผื่อแผ่สงเคราะห์ทำบุญศาสนา ระดับชุมชน พบว่า คุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนดีมีคุณธรรมคือคนในชุมชนเป็นสมาชิกที่ดี มีศีลธรรมมีผู้นำ/ผู้ปกครองที่ดี ชุมชนพึ่งตนเองได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาเมืองคร้ร่อยที่เข้มแข็งกระบวนการสร้างชุมชนดี มีคุณธรรมโดยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็ง^๘ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ทัศนีย์ เจนวิถีสุข** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลง

^๖L. V. Wiese, *The Sociological Study of Social Change*, (Bangkok : Transactions of the Third World Congress of Sociology Amsterdam : International Sociology Association, 1956), p. 7.

^๗Leach Edmund, *Contemporary Authors Vol. 127*, (New York : Gale Research, 1989), p. 4.

^๘จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ, *การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างควมดีมีคุณธรรม*, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๔๙),

สังคม” ผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อจนถึงสังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคม โดยรวมการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดและเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโฆสะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประพฤติกปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตัว และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษา มีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือสื่อสารด้วยสติ บนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญาสร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธนี้เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผลคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม^๙

๖.๔ การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านบรรยากาศทั่วไป

การพัฒนาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีภายในสถานที่จัดเทศน์มหาชาติ มีผู้ร่วมฟังเทศน์มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีให้แก่กันและกัน มีคณะผู้จัดการเทศน์มหาชาติ มีการจัดบรรยากาศให้เข้ากับการเทศน์มหาชาติ สร้างบรรยากาศให้สงบ และสบายใจการพัฒนาวิธีการเทศน์มหาชาติควรเลือกวันจัดเทศน์มหาชาติได้เหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูภาวนาโสภิต** (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” พบว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนานั้น เป็นรูปแบบขึ้นบันใดมีการประสานงานแบบบนลงล่างลงมาตามลำดับขั้น คือ ระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด ส่วนในเขตล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่งการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูต ซึ่งพระธรรมทูตจะมีหน้าที่ส่งสอนอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง มีองค์กรมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนานั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกภาคส่วนไม่ว่า

^๙ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

จะเป็นรัฐบาลหรือภาคประชาชนพุทธศาสนิกชนทุกคนเพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาดำรงต่อไปในอนาคต^{๑๐} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นาวิณ วงศ์รัตนมัจฉา** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อของพระธรรมจาริก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ๑) สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อนั้นเป็นไปด้วยความแข็งขัน มีความยากลำบากกว่าการเผยแผ่ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยมีชาวลื้อได้นับถือพระพุทธศาสนาและส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียน แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะชนชาติพันธุ์ลื้อ มีความเชื่อดั้งเดิมคือผีสงเทวดา เคารพนับถือบรรพบุรุษ อุบาสย อดลักษณะของชนเผ่าลื้อตลอดถึงวัฒนธรรมของชาวลื้อต่างจากศาสนาพุทธมาก ๒) ปัญหาอุปสรรคต่อความสำเร็จการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อมีหลายประการเช่น ก. สภาพภูมิศาสตร์การคมนาคม ยังไม่สะดวก ทุรกันดาร ข. คติความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งลัทธิความเชื่อ ผีสงเทวดาของลื้อบางหมู่บ้านยังมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง ค. ภาษาที่ใช้สื่อสาร ชาวลื้อโดยมาก ยังไม่สันทัดในการพูดอ่านเขียนภาษาไทย และ ง. ปัญหาด้านบุคลากร ได้แก่การขาดแคลนพระธรรมจาริกหรือไม่มีพระธรรมจาริกเข้าไปประจำอยู่ในหมู่บ้านลื้อ ๓) แนวทางที่เหมาะสมในผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อของพระธรรมจาริก ควรมีการวางแผนเชิงรุก นั่นคือ ๑) ควรมีแผนการหรือโครงการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกรณีพิเศษสำหรับชาวลื้อ ๒) ควรชักชวนชาวลื้อหันมาเรียนพระปริยัติธรรมและนักธรรมให้มากขึ้น ๓) ควรให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรชาวลื้อที่เรียนพระปริยัติธรรมและนักธรรมอย่างต่อเนื่อง ๔) ควรกำหนดเป้าหมายว่า แต่ละปีจะอบรมแก่นำชาวพุทธลื้อกี่คน โดยการเปิดรับสมัครแก่นำชาวพุทธที่เป็นลื้อทั้งชายและหญิงแล้วนำมาอบรม ทำหน้าที่ช่วยพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับการสอนหลักธรรมพระพุทธศาสนา นั้น พระธรรมจาริกควรเน้นหลักพุทธธรรมที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ ขรวาธรรม ๔ อริยสัจ ๔ มรรคมีองค์ ๘ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและนิสัยทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อให้ตรงตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลยิ่งขึ้น^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เอี่ยมอร ชลวร** ได้ศึกษาวิจัย “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชฺโช” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบวิธีการสอนแบบถามตอบนี้มีพัฒนาการมาจากพุทธวิธีการสอนที่ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทาง มิได้มีวิธีการที่ต่างจากแนวทางที่พระพุทธองค์สอนไว้ และความพยายามของพระปราโมทย์ ปาโมชฺโช คือ การตอบแทนบุญคุณของพระพุทธเจ้าและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๑๐} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปราชญ์ดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

^{๑๑} นาวิณ วงศ์รัตนมัจฉา, “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อของพระธรรมจาริก”, **ปริญาปราชญ์ดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

เพื่อนำพาผู้คนให้พ้นทุกข์ได้พบความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคตและความสุขในการบรรลุธรรมในที่สุด^{๑๒}

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การเทศน์มีอยู่ด้วยกัน ๒ อย่างก็คือ การเทศน์แบบเรียงกัน และการเทศน์แบบประยุกต์ การเทศน์แบบเรียงกันเป็นการเทศน์แบบโบราณประเพณีนิยมไม่มีใครจะมีปัญหาอะไรนักส่วนการเทศน์แบบประยุกต์ค่อนข้างจะมีปัญหาบ้าง คือพระนักเทศน์บางรูปมุ่งเน้นสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินมากเกินไป เช่นให้นักแสดงเล่นจนเกินขอบเขตไปบ้างหรืออาจตัดเนื้อหาสาระออกจนมากเกินไปทำให้อรรถรสในการฟังการเทศน์มหาชาติหายไปพอสมควร ซึ่งความเป็นจริงเกือบทุกตอนของการเทศน์ล้วนแฝงไว้ซึ่งหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ควรมีการเทศน์แบบเรียงกันเป็นการเทศน์แบบโบราณประเพณีนิยมไม่มีใครจะมีปัญหาอะไรนักส่วนการเทศน์แบบประยุกต์ค่อนข้างจะมีปัญหาบ้าง คือพระนักเทศน์บางรูปมุ่งเน้นสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินมากเกินไป เช่นให้นักแสดงเล่นจนเกินขอบเขตไปบ้างหรืออาจตัดเนื้อหาสาระออกจนมากเกินไปทำให้อรรถรสในการฟังการเทศน์มหาชาติหายไปพอสมควร ซึ่งความเป็นจริงเกือบทุกตอนของการเทศน์ล้วนแฝงไว้ซึ่งหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น

๗.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเกี่ยวกับการเรื่องการสร้างระบบเศรษฐกิจในการเทศน์มหาชาติแต่ละครั้งว่าใช้งบประมาณในการจัดเท่าใด แหล่งที่มาของงบประมาณควรมาจากไหนและควรใช้การวิจัยชิ้นนี้ต่อยอดเพื่อพัฒนารูปแบบ การจัดเทศน์มหาชาติว่ามีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใดบ้าง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ. การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๔๙.

^{๑๒} เอื้อมอร ชลวร, “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”, **พุทธศาสนดุชฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖),

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐.

แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย:

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

นาวิณ วงศ์รัตนมัจฉา. “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของพระธรรมจาริก”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.

พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์. “รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

เอี่ยมอร ชลวร. “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”. **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book:

Donald K. Swearer. **Journal of The National Research Council of Thailand**. New York : McGraw-Hill, 1978.

L. V. Wiese. **The Sociological Study of Social Change**. Bangkok : Transactions of the Third World Congress of Sociology Amsterdam: International Sociology Association, 1956.

Leach Edmund. **Contemporary Authors**. New York : Gale Research, 1989.

M. Cone and R. F. Gombrich. **Trans The Perfect Generosity of Prince Vessantara : A Epic**. Oxford : Clarendon, 1977.